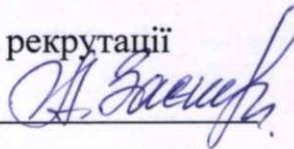

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Кафедра філології та методики початкової освіти

ЗАТВЕРДЖЕНО
Проректор з науково-педагогічної і
навчальної роботи та рекрутації
проф. Гаврилюк С.В.
« 21 » лютого 2015 р.

ОСНОВИ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

РОБОЧА ПРОГРАМА
нормативної навчальної дисципліни
для студентів заочної форми навчання

підготовки *«Бакалавр»*
галузі знань *0101 – Педагогічна освіта*
напряму *б. 010102 – Початкова освіта*

Луцьк 2015

Робоча програма навчальної дисципліни «Основи мовленнєвої діяльності» для студентів педагогічного інституту за галуззю знань 0101 – Педагогічно освіта, спеціальності 6. 01010201 – початкова освіта.

Розробник:

доцент кафедри філології та методики
початкової освіти педагогічного інституту

Мацьук З. С.

Рецензент:

доктор філологічних наук,
професор кафедри історії та культури
української мови

Аркушин Г. Л.

Робочу програму навчальної дисципліни затверджено на засіданні кафедри філології та методики початкової освіти (протокол № 2 від 14.09 2015 р.).

Завідувач кафедри філології
та методики початкової освіти

Данилюк О. К.

Робочу програму навчальної дисципліни схвалено науково-методичною комісією педагогічного інституту (протокол № 2 від 21.09 2015 р.).

Голова науково-методичної
комісії педагогічного інституту

Антонюк В. З.

Робочу програму навчальної дисципліни схвалено науково-методичною радою університету (протокол № 2 від 21.10, 2015 р.).

© Мацьук З. С., 2015 р.

ВСТУП

Мова – найсуттєвіша і визначальна частина людської особистості, чинник її поведінки, мислення, усвідомлення рівня буттєвості у світі та виокремлення у світі цивілізованих народів. Саме мова постає вирішальним та основним чинником ідентифікації себе до її подібних. Мова за своєю сутністю не вкладається у кілька десятиріч двадцятого сторіччя нав'язувану їй формулу спілкування, оскільки це об'єднана духовна енергія народу, вона є відбиттям духу людського і засобом для творчого перетворення матеріального світу у світ духовний.

Сам визначуваний інвентар функцій мови (від трьох основних – інформаційна, комунікативна, мисленнєва – і до цілої гами, в якій знову ж таки чітко окреслюються ядерні та напівпериферійні, пор.: поряд з названими додаються естетична, репрезентативна, виховна, координаційна тощо) не дозволяє говорити про мову як про щось супровідне в життєвій енергії народу, оскільки її значущість постає вершинною в естафеті духовної спадщини, об'єднанні людей у культурному та цивілізаційному плані, індивід живе у мові і реалізує себе через мову. Все це уможливорює діаметрально два підходи до з'ясування значущості мови у суспільному перебігові та житті окремого її носія. Прихильники першого підходу зводять рольову функцію мови лише до засобу спілкування, наголошуючи при цьому її статус як найважливішого засобу спілкування. Тому в цьому разі мова розглядається у протиставленні чи у зіставленні з іншими засобами спілкування, здебільшого несловесного типу. Послідовники другого погляду на значення мови у розвитку людського суспільства, самої цивілізації наголошують на тому, що мова завжди втілює у собі своєрідність народу (за В.фон Гумбольдтом). Останній погляд дозволяє кваліфікувати значущість мови у житті людської спільноти як одного з найвизначніших компонентів нації, поступу її духу, витворювача енергетики і можливостей потенційних / реальних самореалізації та само ідентифікації індивіда через мову і загалом народу як нації через мову.

Мова у своєму загальному вияві статично, відносно стабільна, довговічна, довготривала, належить суспільству, охоплює і «включає у свій діапазон» досвід нації, відображає її картину світу, сама мова у своїй цілісності може бути окреслена як національно-когнітивний простір, в якому виявляється дух народу, його багатство. Мова у своїх виявах не залежить від конкретних обставин, а мовлення конкретне, активне, динамічне, є виявом творчої ініціативності індивіда (пор. твердження про ідіюстиль того чи іншого письменника). На мовлення суттєво впливає кортеж спілкування, ті обставини, в яких реалізує себе адресант й адресант. Мовленні має свої основні варіанти фіксації – усно-звуковий або писемний, у кожному разі суттєву роль відіграє час його реалізації, просторові компоненти, актуалізація певних величин. Все це робить мовлення індивідуальним, ситуативно мотивованим тощо. Курс «Основи

мовленнєвої діяльності» покликаний дати відповідь на ряд питань, пов'язаних з умовами формування мовлення, співвідношенню у ньому спонтанного і не спонтанного, колективного й індивідуального, закономірностей вияву індивіда через мову і у мову, значущості тенденцій о-мовлення в сучасному макросвіті.

I. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
		заочна форма навчання
Кількість кредитів: 5	0101 – <i>Педагогічна освіта</i>	За вибором
Модулів – 5 Змістових модулів – 3	6. 010102 – <i>Початкова освіта</i>	Рік підготовки: 4, 5 Семестр: 8, 9, 10
ІНДЗ: -	«Бакалавр»	Лекції: 20 год.
Загальна кількість годин: 180		Практичні (семінари): 20 год.
Аудиторних – 40 год		Самостійна робота: 70 год.
Самостійної роботи – 85 год		Індивідуальна робота: 70 год.
Індивідуальної роботи – 85 год		Форма контролю: екзамен (10-ий семестр)

II. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Проблема дослідження мовленнєвої діяльності є важливим питанням українського мовознавства. Мовлення не додається до життя і спільної діяльності суспільства, соціальної групи, а є одним із засобів, що конституують цю діяльність. Мовлення за своєю суттю – не справа індивіда, не справа ізольованого носія мови: це перш за все внутрішня активність суспільства, яка здійснюється ним через окремих носіїв мови або за їхньою допомогою.

Відомо, що спілкування, яке ґрунтується на правильному розумінні й передаванні думки та переживань, вимагає певної системи засобів. Для того, щоб передати якість переживання чи думку іншій людині, необхідне віднесення смислу, що передається, до відомого класу, відомої групи, а це, у свою чергу, вимагає узагальнення.

Таким чином, вищі форми психологічного спілкування, що притаманні людині, можливі тільки завдяки тому, що людина за допомогою мислення узагальнено відображає діяльність. Мовленнєва діяльність є основним видом знакової діяльності.

Мета курсу – формування комунікативної компетентності педагога, який досконало володіє мистецтвом переконання й аргументації, а також може

навчити красномовства своїх учнів.

Відповідно курс «Основи мовленнєвої діяльності» спрямовано на вирішення таких найважливіших **завдань**:

- з'ясувати значення основних термінів основ мовленнєвої діяльності;
- оволодіти знаннями про зміст, правила та норми спілкування, про вимоги до мовленнєвої поведінки в різних комунікативно-мовленнєвих ситуаціях;
- опанувати комунікативно-мовленнєві уміння;
- усвідомити специфіку педагогічного спілкування, особливості комунікативно-мовленнєвих ситуацій, характерних для професійної діяльності вчителя;
- пізнати зміст мовленнєвого ідеалу як компонента загальної культури та педагогічного мовленнєвого ідеалу.

Студенти повинні знати:

- термінологічний апарат з проблеми;
- типи граматичного опису в рамках функціонально-граматичних досліджень мовлення;
- лінгвістичне моделювання мовленнєвої діяльності;
- визначення слова та його семантичної структури;
- функції і форми мовлення;
- вияви якісних і кількісних закономірностей під час дослідження мовленнєвої діяльності.

Студенти повинні вміти:

- орієнтуватися у проблемі виявлення комунікативних процесів та визначення їх складових;
- простежувати фази розгорнутого мовленнєвого повідомлення;
- ґрунтовно характеризувати лексичні, семантичні та фонетичні явища під час мовленнєвої діяльності;
- чітко визначати граматичні та стилістичні проблеми мовленнєвого акту;
- проводити порівняльний аналіз текстів;
- досліджувати мовленнєвий етикет і культуру спілкування мовців.

На вивчення навчальної дисципліни відведено 180 годин (5 кредитів).

ІІІ. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ І. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ТЕМА 1. МОВНЕ САМОСТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНЦІВ НА ТЛІ ІСТОРИЧНОГО ДОСВІДУ НАРОДІВ СВІТУ

Душею кожної держави є нація. Народ, не об'єднаний однією мовою, нацією ще не став. Тому кожна держава, дбаючи про своє майбутнє, першорядної ваги надає поширенню державної мови, в Україні – української. В Україні стан її державної мови явно незадовільний. Це не означає, зрозуміло, що нема в ній жодних проблем з мовами національних меншин, у тім числі найбільшій, російській. Проте парадоксальність мовної ситуації в Україні полягає в тім, що чи не в найгіршому стані в ній перебуває мова «національної більшини», українська, а це позначається негативно на розвитку держави загалом, бо не може процвітати держава, основний народ якої, стрижень нації політичної, принижено й занедбано. Неясно тоді для кого і для чого подібну державу було створено. Губляться підстави і перспективи її існування. А тому поряд із питанням безпеки військової, економічної, екологічної в Україні не менш гострою стоїть питання мовно-національної безпеки, яке ще чекає на свою розв'язку.

Духовний світ людини нерозривно пов'язаний з розвитком її мовних здібностей. Нормальна еволюція мови є передумовою здорового поступу нації, утвердження естетичних і етичних ідеалів, примноження інтелектуальних здобутків.

ТЕМА 2. МОВЛЕННЕВА ДІЯЛЬНІСТЬ У СВІТЛІ СУЧАСНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проблеми психічної, як і соціальної, природи мови хвилювали і вчених, яких прийнято вважати основоположниками сучасного мовознавства. І. О. Бодуен де Куртене підкреслював *психічність і соціальність людського мовлення*, співвідносячи ці риси з індивідуальним і соціальним у мові.

Фердинанд де Соссюр відзначав індивідуальний і соціальний аспекти мовленнєвої діяльності, вказував, що в кожний конкретний момент мовленнєва діяльність є *одночасно і сьогодення, і продукт минулого*. Соссюр вважав, що мова служить для реалізації функціонування здатності до мовленнєвої діяльності, яка існує у кожного мовця. Мовознавець намагався з'ясувати *психологічні механізми* мовленнєвої діяльності. Разом з тим він характеризує мову як думку, що організована у матерію, яка звучить.

Важливе місце у створенні передумов для становлення сучасної психолінгвістики має наукова творчість Л. С. Виготського. Учений, зокрема, зазначав, що смисловий бік мовлення формується у мовця *від змісту до*

вираження, а сприймається слухачем – від вираження до змісту.

Стан науки про мовленнєву комунікацію початку ХХІ століття. Заслугує уваги досить ґрунтовна робота російської дослідниці Ірини Абелсової яка в своїй монографії «Мова про мовлення. Комунікативна система людини» розглядає теорію та практику мовленнєвої діяльності людини, звертає увагу на різні аспекти мовленнєвої діяльності: біологічний, соціальний, культурно-історичний.

ТЕМА 3. МОВА, МОВЛЕННЯ, МИСЛЕННЯ ЯК СКЛАДОВІ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Мова – найсуттєвіша і визначальна частина людської особистості, чинник її поведінки, мислення, усвідомлення рівня буттєвості у світі та виокремленні серед інших цивілізованих народів.

Мова – символ нації, вона може сприяти її консолідації, утвердженню національної ідентичності. А може, навпаки, бути предметом гострої політично-ідеологічної боротьби, адже мова є не тільки носієм, але й творцем ментальності народу, в ній душа нації, бо саме мова й творить націю. У мові закодована унікальність і неповторність історії кожного народу.

Мовлення в першому, процесуальному, значенні має синоніми: мовленнєва діяльність, мовленнєвий акт. Мовлення – це спілкування, контакт між людьми, обмін думками і почуттями, інформацією. Спілкування здійснюється не тільки через мовлення, але й за допомогою немовних знаків, які вивчає семіотика (міміка, жести, дотик). Мовлення ж – вербальне спілкування за допомогою мовних знакових одиниць: слів, синтаксичних конструкцій, тексту, інтонацій, часто за підтримки невербальних засобів.

Порівнюючи мислення і мовлення, як правило, визнають, що думка ширша від мовлення. Однак у певних випадках мовлення є ширшим за думку: воно – варіативне: одну й ту саму думку можна виразити в багатьох мовленнєвих варіантах.

ТЕМА 4. ВЗАЄМОДІЯ ВИДІВ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ – ОСНОВА ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Види мовлення. Термін «мовлення» позначає і процес мовлення, і результат мовленнєвої діяльності, т.т. текст – усний, письмовий або навіть мислиннєвий. Мовлення поділяється на зовнішнє і внутрішнє.

Внутрішнє мовлення має чотири види: 1) говоріння; 2) аудіювання (ці два види належать до усного мовлення); 3) письмо; 4) читання (письмове мовлення).

Мовлення є не тільки способом вираження думки, але й способом її формування. Спосіб формування й формулювання думки за допомогою мови у кожної людини в процесі спілкування індивідуальний. Однак всі індивідуальності знаходяться в межах трьох способів, якими користується

людина, говорячи: а) собі чи іншому, якщо іншому, то б) присутньому в цей момент чи в) відсутньому. Відповідно, зможемо виділити й форми мовлення: внутрішнє, зовнішнє, усна й письмова форми якого реалізуються всередині мовленнєвої діяльності.

ТЕМА 5. ЕКОЛОГІЯ МОВЛЕННЯ У СТРУКТУРІ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Найбільш продуктивним в удосконаленні екології мовлення молодших школярів вважаємо комунікативно-діяльнісний підхід, який поєднує в єдине ціле мовний і мовленнєвий зміст підготовки учнів. Головною метою такого підходу є аналіз мовних одиниць, які використовує мовець у конкретній ситуації, в умовах конкретних комунікативних актів, і вивчення висловлювання як продукту. Ефективність процесу мовлення залежить від правильності, ясності, грамотності, виразності, емоційності, щирості, доречності, логічності, змістовності, краси, дохідливості, естетичності, точності ініціативних мовленнєвих дій.

Для успішного вдосконалення екології мовлення необхідно враховувати домінуючі потреби, індивідуальні та вікові особливості й зміни, рівень пізнавальних можливостей, здібностей, комплекс психічних процесів.

ТЕМА 6. ВИСЛОВЛЮВАННЯ. МОВЛЕННЄВИЙ АКТ

У процесі мовленнєвої діяльності, творення мовлення структурною одиницею прийнято вважати висловлення. Це одиниця мовленнєвого спілкування. Це така одиниця, яка має відносну самостійність, завершеність, містить в собі комунікативно-модальний аспект, інтонацію (в усному варіанті), невербальні засоби, доступна актуальному членуванню (тема-рема). Висловлення завжди співвіднесене з певними ситуаціями життя, для нього характерна мотивованість: вітання при зустрічі, виклик таксі по телефону, відповідь учня на уроці, лист другові, виступ на конференції тощо. Висловлення співвідноситься з реченням, часто ці компоненти мовленнєвого процесу збігаються. Однак іноді висловлення – ширше, більше за обсягом.

Термін «висловлювання» як комунікативна одиниця (від окремого речення до цілого тексту), завершене за змістом та інтонацією, яке характеризується певною граматичною або композиційною структурою. До характеристик будь-якого виду розгорнутих висловлювань належать: зв'язність, послідовність і логіко-змістова організація повідомлення відповідно до теми і комунікативного завдання.

У спеціальній літературі виділяються такі критерії зв'язності усного повідомлення: смислові зв'язки між частинами розповіді, логічні і граматичні зв'язки між реченнями; зв'язок між частинами (членами) речення; завершеність вираження думки мовця.

Мовленнєвий акт – одиниця мовленнєвого процесу й одиниця породження тексту. Мовленнєвим актом слід вважати цілеспрямовану дію – одиницю

нормативного в певному мовному колективі, соціальній групі мовленнєвої поведінки, що розглядається в кожній окремій ситуації.

Мовленнєва інтенція. Ця сходинка максимально наближає мовця до словесного, мовного вираження задуму. Перехід до акустичного й графічного мовлення. Другий етап – це комунікативний етап або – це мовлення для «інших». У системі мовленнєвих механізмів можна побачити три рівні. Верхній рівень – це мовлення для всіх, відкрите для адресатів, «матеріалізоване», це мовлення усне чи письмове. Наступний – внутрішнє мовлення, т.т. мовлення мислення. Іншим людям воно не доступне. Його контролює сам суб'єкт. Нижній рівень недоступний навіть самому суб'єкту. Це той прихований механізм, де формується мовне чуття, світ уявлень, світ інтуїції.

Зворотний зв'язок слухача з мовцем може мати такі форми: 1) нове висловлення, яке може бути як негайним, так і відкладеним: репліка чи розгорнуте висловлення у діалозі, бесіді, дискусії; лист-відповідь у переписці, дискусійна стаття у газеті тощо; 2) дія, викликана сприйнятим мовленням: негайне виконання прохання чи наказу, утримання від будь-яких дій як результат сприйнятого висловлення тощо; 3) внутрішній результат сприйняття – результат конкретних мовленнєвих актів.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II.

СПІЛКУВАННЯ У ТЕОРІЇ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ТЕМА 7. КОМУНІКАТИВНИЙ ПРОЦЕС: ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПРИРОДА, СТРУКТУРА

Одним із найважливіших складників життя людини є комунікація. У широкому сенсі це поняття охоплює значно більше, ніж просто обмін інформацією між людьми. До неї належать канали засобів передачі та одержання інформації, де задіяні машини, прилади, штучний інтелект, комп'ютерні мережі та програми, культурні знаки, космічні реалії тощо.

У вузькому сенсі комунікація – основний спосіб людського спілкування, найактивніша форма людської життєдіяльності. Це чіткий і водночас латентний процес налагодження різних типів відносин між окремими мовцями, групами людей та цілими народами. Крім словесної мови, комунікація здійснюється немовними (невербальними) засобами, які супроводжують або замінюють звичайну мову при спілкуванні. Також комунікацію розглядають як окремий модус (рівень) існування мови поряд із власне мовою як системою мовних елементів і правил та мовленням як процесом говоріння і розуміння.

Комунікація (лат. communicatio – робити спільним) – модус існування явищ мови (поряд із мовою та мовленням); спілкування за допомогою вербальних і невербальних засобів із метою передавання та одержання інформації.

ТЕМА 8. СПІЛКУВАННЯ ЯК ПРОЦЕС СТАНОВЛЕННЯ ТА

РОЗВИТКУ КОНТАКТІВ МІЖ ЛЮДЬМИ

Спілкування – це не тільки обмін інформацією, знаками, а й організація спільних дій. Воно завжди припускає досягнення деякого результату. Таким результатом звичайно є зміна поведінки і діяльності інших людей.

Процес спілкування. Види спілкування. Під час вивчення будь-якого об'єкта проводять його класифікацію. Класифікують і спілкування. Доцільно подати одну з найбільш прийнятних схем такого процесу: за характером комунікантів у просторі та часі розрізняють спілкування контактне – дистантне.

Поняття контактного спілкування зрозуміле: співрозмовники поряд. При контактному спілкуванні важливими компонентами є ситуація, жести, міміка та інтонація. До видів дистантного спілкування належать такі, де комуніканти розділені простором і часом. Це може бути розмова по телефону, спілкування у листах тощо. За наявністю чи відсутністю будь-якого посередника розрізняють спілкування безпосереднє (пряме) – опосередковане (непряме). Для прямого спілкування – це зазвичай розмова, бесіда, доповідь і т.п. До видів опосередкованого спілкування належать і телефонна розмова, і лист, і передавання інформації по радіо, телебаченню, через книгу. Саме розвиток опосередкованого спілкування спричинив утворення цілих галузей виробництва й спеціалізовані заклади: радіо-, телестудії; видавництва й типографії, пошту, телеграф, телефонні станції і т.п., а також армію робітників, які їх обслуговують.

ТЕМА 9. ДІЛОВА МІЖСОБИСТІСНА КОМУНІКАЦІЯ

Міжособистісне спілкування – характерне для первинних груп, у яких усі члени підтримують між собою безпосередні контакти і спілкуються один із одним.

Ділове спілкування – це процес взаємозв'язку і взаємодії, у якому відбувається обмін діяльністю, інформацією і досвідом, що передбачає досягнення певного результату, вирішення конкретної проблеми чи реалізацію певної мети.

Ділове спілкування можна умовно розділити на пряме (безпосередній контакт) і непряме (коли між партнерами існує просторова або часова дистанція). Пряме ділове спілкування має більшу результативність, силу емоційного впливу і навіювання, ніж непряме; у ньому безпосередньо діють різні соціально-психологічні механізми. Основна відмінність ділового спілкування від повсякденного (неформального) полягає у тому, що в його процесі ставляться мета і конкретні завдання, які вимагають свого вирішення. У діловому спілкуванні ми не можемо припинити спілкування з партнером (принаймні без утрат для обох сторін). У неформальному спілкуванні найчастіше не ставляться конкретні задачі, не переслідуються визначені цілі. Таке спілкування можна припинити (за бажанням учасників) у будь-який момент.

Необхідно пам'ятати про те, що ділова комунікація буде повноцінною тільки за умови, що в ній гармонійно поєднуються взаємозалежні, але різні сторони: зовнішня (поведінкова, операціонально-технічна) і внутрішня (та, що пов'язана з ціннісними особливостями особистості).

Специфіка міжособистісної комунікації виявляється у конкретних ситуаціях комунікативного процесу. Залежно від спрямованості інформації виокремлюють аксіальну і ретіальну комунікації.

ТЕМА 10. КОМУНІКАТИВНА ВЗАЄМОДІЯ В МАЛИХ ГРУПАХ

Мала група – це невелике за розміром об'єднання людей, пов'язаних безпосереднім взаємодією. Її межі визначаються якісними ознаками, основними з яких є контактність і цілісність. Контактність – це можливість кожного члена групи регулярно спілкуватися один з одним, сприймати й оцінювати один одного, обмінюватися інформацією, взаємними оцінками і впливами. Цілісність визначається як соціальна і психологічна спільність індивідів, що входять в групу, що дозволяє сприймати їх як єдине ціле.

Комунікативна структура малої групи – це сукупність зв'язків між індивідами. У цій структурі особливе значення мають: положення, яке індивіди займають в системі комунікацій (доступ до отримання та передачі інформації, що циркулює в групі, обсяг інформації, важливої для здійснення життєдіяльності групи); спрямованість і інтенсивність комунікацій у групі.

Комунікативна структура групи – це сукупність позицій членів групи в системах інформаційних потоків, що зв'язують членів групи між собою і зовнішнім середовищем, а також концентрація в них того або іншого об'єму групової інформації.

ТЕМА 11. МЕТАКОМУНІКАЦІЯ ЯК ОДИНИЦЯ ЛІНГВІСТИКИ

Термін «мета комунікація» був введений у філологічний науковий ужиток у середині 60-х років ХХ ст. П. Вацлавіком, який розглядає метакомунікацію як комунікацію про комунікацію, розуміючи під цим отримання інформації, але не на змістовному рівні, а на рівні формування «особистого сприйняття співрозмовника», тобто на рівні, на якому комуніканти інформують один одного про своє ставлення.

Метакомунікативна функція – це функція мовлення, яка забезпечує соціально прийнятне, ситуативно детерміноване, ефективне спілкування щодо реалізації комунікативних намірів мовця, а також психологічно комфортний перебіг комунікативного акту на всіх його етапах. Метою фатичної комунікації є підтримання контакту, у той час як метакомунікація спрямована на регулювання ходу комунікативного процесу.

ТЕМА 12. ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ ТА ЧИННИКИ ЙОГО ДЕТЕРМІНАЦІЇ

Культура спілкування є відображенням глибинних процесів розвитку суспільства і показником духовного розвитку мовної особистості. Комунікативна культура тим вища, чим культурніша людина. Чи зможемо ми зрозуміти один одного, чи допоможемо іншим зрозуміти нас, чи знайдемо шлях до взаєморозуміння – ось питання, відповіді на які має знайти кожна особистість. Через це так важливо вчитися культури спілкування.

Усвідомлення важливості питання формування культури спілкування привертає увагу педагогів, спонукає дослідників до пошуку і створення оптимальних педагогічних умов, за яких би краще розвивалися ці можливості.

Культура спілкування і поведінки є найважливішою складовою та одним із виявів загальної культури людини, тому в процесі навчання й виховання в студентів відкриваються широкі можливості для оволодіння загальнолюдськими нормами спілкування й поведінки.

Спираючись на результати наукових пошуків учених і власний досвід, ми розглядаємо культуру спілкування як систему загальноприйнятих норм і цінностей, що виражається в комунікативній діяльності студентів крізь призму мовного етикету, результатом якої є високий рівень вихованості культури спілкування та встановлення доброзичливих стосунків, що сприяли б духовному зростанню людини.

Вважаємо, що передумовами ефективного виховання культури спілкування студентів є їх соціальна активність, спрямована на засвоєння кращих людських цінностей; наявність адекватної самооцінки; потреба у спілкуванні з однолітками та старшими на рівних правах; орієнтація на вибір майбутньої професії; усунення суперечностей у взаємодії з дорослими й однолітками.

ТЕМА 13. БАР'ЄРИ СПІЛКУВАННЯ. ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Бар'єр спілкування – це внутрішня перешкода психологічної природи, що заважає людині успішно спілкуватися.

Процес спілкування може порушуватися внаслідок помилок, відшкодуванні інформації, внаслідок недостатньої уваги до релігійних, професійних та вікових розбіжностей. Крім того, для людської комунікації, на відміну від моделі простого обміну інформацією, надзвичайно важливі такі чинники, як: стиль, контекст та підтекст. Неочікуване фамільярне звертання може звести нанівець все інформаційне наповнення. Основний смисл повідомлення може зовсім не виражатися вербально, а тільки матиметься на думці.

Найбільш розповсюдженим бар'єром у спілкуванні є мова. Мова-універсальний засіб людського спілкування. Слова – це символи, за допомогою яких ми кодуємо інформацію.

ТЕМА 14. ІНТЕРАКТИВНА СТОРОНА СПІЛКУВАННЯ

Інтерактивна сторона спілкування – це та його сторона, яка фіксує не тільки обмін інформацією, а й організацію сумісних дій, які дозволяють реалізувати деяку загальну для партнерів діяльність. У дослідженні цієї сторони спілкування використовують поняття «інтерація», «взаємодія», «соціальна взаємодія».

Взаємодія – це універсальна властивість усього існуючого світу речей і явищ в їх взаємній зміні, впливові одного на інших.

У суспільстві взаємодія – це система зв'язків і взаємодій між індивідами, соціальними групами, сукупність усіх соціальних відносин. Людина для задоволення своїх потреб повинна вступати у взаємодію з іншими людьми, входити в соціальні групи, брати участь у сумісній діяльності.

ТЕМА 15. ПЕРЦЕПТИВНА СТОРОНА СПІЛКУВАННЯ

Спілкування є не лише обміном інформацією і діяльністю, а й сприйманням, розумінням й оцінкою людьми один одного. Сприймання, розуміння та оцінку людьми один одного і відображає соціальна перцепція або перцептивна сторона спілкування.

Тому в процесі спілкування в людини формується уявлення про партнера, про його здібності, характер, світогляд, ціннісні орієнтації. У зміст поняття «соціальна перцепція» включають сприймання не тільки фізичних властивостей людини, але і її внутрішніх характеристик, зокрема намірів, думок, здібностей, емоцій, установок та інше.

Оскільки спілкування – процес взаємодії двох і більше об'єктів, то йдеться про взаєморозуміння і взаємопізнання людей.

Взаєморозуміння є внутрішньою основною і метою спілкування. Його ефективність залежить від тієї інформації, яку люди одержують один про одного. Спілкування починається завжди з контакту, тобто взаємного спостереження і сприймання тих якостей і рис, які спонукають інтерес людей один до одного. Зацікавленість іншою людиною є мірою її інформативності для тих хто її оточує.

Ставлення до іншої людини залежить від того, які почуття вона викликає в інших, яка думка про неї формується. Перше враження про людину ґрунтується на сприйманні її зовнішнього вигляду, зовнішніх ознак і зумовлює весь характер взаємовідносин. Процес розуміння іншої людини є досить складним явищем у якому виокремлюють два рівні.

На першому рівні відбувається усвідомлення цілей, мотивів, установок і іншої людини. Другий рівень характеризується здатністю прийняти цілі, мотиви, установки іншої людини як свої власні. Він передбачає, що кожен із партнерів по взаємодії, враховує не тільки свої власні потреби, мовити, а й відповідні запити іншого.

ТЕМА 16. КУЛЬТУРА СПІЛКУВАННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗАГАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ЛЮДИНИ

Поняття «культура» охоплює ідеали, моральні норми, традиції, звичаї і т. ін. Їх сукупність складає те, що традиційно називають соціальними нормами поведінки, дотримання яких є неодмінною умовою існування суспільства як інтегрованого цілого. Соціальний аспект культури того чи іншого етносу реалізується у мові. Характерною рисою соціолінгвістичних категорій є те, що вони мають як мовленнєві, так і соціальні ознаки, тобто на різних рівнях мовленнєві факти розглядаються у соціальному контексті, а соціальні факти аналізуються з урахуванням їх співвіднесеності з мовленнєвими явищами.

Під *мовленнєвою поведінкою* розуміють мовленнєві вчинки індивідів, які віддзеркалюють специфіку мовленнєвого існування мовного колективу у даному суспільному устрої. Соціальні параметри комунікантів можуть віддзеркалюватися у мовленнєвій поведінці інтенціонально (коли адресант свідомо орієнтує свою вербальну поведінку на певні етичні обмеження, обумовлені соціальним статусом адресата) або неінтенціонально (коли у мовленні «модуються» соціальний статус, соціальна роль, мала соціальна група, локальна належність та ін.).

ТЕМА 17. СОЦІОЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ ДІАЛОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ МОВЦІВ

Одним із центральних понять теорії мовної комунікації є дискурс, що становить складне та багатогранне явище, яке досліджується з позицій різних напрямів лінгвістики: прагмалінгвістики, соціолінгвістики, психолінгвістики, когнітивної лінгвістики, етнолінгвістики, лінгвістики тексту і т.п. із залученням психології, соціології, філософії та інших наук.

Дискурс неможливо розглядати окремо від його творця: не можна пізнати саму по собі мову, не виходячи за її межі, не звернувшись до її творця, носія, користувача – до людини, конкретної мовленнєвої особи. Поняття «дискурс» та «особа» в дослідницькій діяльності лінгвіста поглиблюють, розвивають, доповнюють один одного додатковим змістом. Аналіз дискурсу охоплює аналіз мовленнєвої особи тому, що особистісна своєрідність притаманна кожному висловленню.

Соціолінгвістика – соціальна лінгвістика – наукова дисципліна, що розвивається на перетині мовознавства, соціології, соціальної психології та етнології. Вивчає комплекс питань, пов'язаних із суспільною природою мови, її громадськими функціями, механізмом впливу соціальних чинників на мову та роллю, яку відіграє мова в житті суспільства. Найважливішими проблемами, якими займається соціолінгвістика, є соціальна диференціація мови, мова і нація, мовна ситуація, взаємодія мови й культури, двомовність і багатомовність тощо.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ III. ТЕКСТ І ЙОГО ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

ТЕМА 18. ТЕКСТ – ОСНОВА МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У теорії мовлення текст визначається як мовна тканина твору – результат творчого процесу, його породження. Приклади використання терміна «мовлення» у такому значенні: мовлення діалектне, ритмічне мовлення, мовлення наукове, пряме й непряме мовлення та ін.

У межах цього значення досліджуються: а) структура тексту, його компоненти, зв'язки; б) стилі мовлення; в) мовленнєві жанри; г) використання мовних засобів (лексичних, граматичних) у тексті; г) використання стилістичних фігур, тропів, фразеології і т.п.; д) мовна норма та її порушення (помилки) тощо; е) засоби усної виразності тексту; є) засоби довготривалого зберігання записів усного й письмового мовлення та ін.

Текст – комунікативна одиниця найвищого рівня; продукт мовленнєвої діяльності, створення якого є основною метою навчання мови й мовлення; продукт творчості, у якому реалізуються творчі здібності.

Текст є продуктом і мовлення, і мислення, продуктом, який уперше з'являється в момент породження його автором і може переживати подальші породження при сприйнятті його реципієнтом. На формування концепту тексту впливають два фактори: ситуація та індивідуальний мовний простір автора.

ТЕМА 19. ТЕКСТ ЯК ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНА ЄДНІСТЬ

Визначення тексту. Мовлення як вид людської діяльності завжди зорієнтоване на виконання певного комунікативного завдання. Висловлюючи думки і почуття, людина ставить конкретну мету – щось повідомити, про щось переконати тощо. Існує багато визначень тексту. Наведемо окремі з них.

1. «Текст – це витвір мовленнєвого процесу, що відзначається завершеністю, об'єктивований у вигляді письмового документа, літературно опрацьований відповідно до типу документа, витвір, який складається із заголовка і ряду особливих одиниць (надфразних едностей), об'єднаних різними типами лексичного, граматичного, логічного, стилістичного зв'язку, і має певну цілеспрямованість і прагматичну визначеність» (І.Р. Гальперін).

2. «Текст – певна з функціонально-сислового погляду упорядкована група речень або їх аналогів, які являють собою завдяки семантичним і функціональним взаємовідношенням елементів завершену смислово єдність» (В.В.Одинцов).

Найістотнішими текстовими ознаками є (А.П.Загнітко): 1) цілісність; 2) зв'язність; 3) структурна організованість; 4) завершеність.

ТЕМА 20. ТЕКСТ ЯК ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ МОВЛЕННЄВО-ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Залежно від форми мовлення текст може реалізовуватися в усній чи писемній формі. Структурно-граматична своєрідність усних і писемних висловлювань зумовлюється самою природою двох відмінних між собою стилістичних варіантів мовлення – усного і писемного. Усний текст, як зазначають М. Плющ, Н. Грипас, становить продукт діалогічного чи монологічного мовлення, структурно-граматична організація якого визначається мовленнєвою ситуацією, безпосереднім контактом мовця зі слухачем. У процесі його творення використовуються невербальні засоби – міміка, жести тощо. На відміну від живого, активного контакту, під час усного мовлення писемна мова виступає в авторських текстах, усі смислові й експресивні завдання яких передаються тільки словами.

Становлячи собою лінгвістичну й екстралінгвістичну єдність, текст характеризується певними закономірностями організації, втіленими в ряді ознак, основними з яких, на думку багатьох дослідників (Гальперін І., Мельничайко В., Пасік Н. та ін.), є такі: *структурно-змістова цілісність, замкнутість, зв'язність, завершеність, структурно-синтаксична організація, лінійність, інформативність, модальність* тощо.

Формування мовленнєвого висловлювання складається з: 1) мотиву висловлення; 2) задуму висловлення.

Мотивом мовленнєвого висловлення може бути або вимога, або яке-небудь звертання інформаційного плану, пов'язане з контактом. До цього ж можна додати мотив, пов'язаний з бажанням ясніше сформулювати свою власну думку. Якщо жоден з цих мотивів не виникає, мовленнєве повідомлення не відбувається.

Наступним етапом є задум висловлення або «первинний семантичний запис». Виникнення задуму є етапом, який визначає його зміст, коли тема висловлення (те, про що йдеться) вперше відділяється від реми висловлення (від того, що повинно ввійти до висловлення). При цьому суб'єкт починає розуміти, як саме можна перетворити суб'єктивний смисл в систему розгорнутих і зрозумілих всім мовленнєвих значень. Тобто думка не втілюється у мовленні, а проходить ряд етапів, формується чи «здійснюється у мовленні» (Л.С.Виготський).

IV. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Усього	Кількість годин			
		у тому числі			
		Лекції	Семинари	Самостійна робота	Індивідуальна робота
1	2	3	4	5	6
Модуль I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ					
ТЕМА 1. МОВНЕ САМОСТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНЦІВ НА ТЛІ ІСТОРИЧНОГО ДОСВІДУ НАРОДІВ СВІТУ	6	2		2	2
ТЕМА 2. МОВЛЕННЄВА ДІЯЛЬНІСТЬ У СВІТЛІ СУЧАСНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	8		2	4	2
ТЕМА 3. МОВА, МОВЛЕННЯ, МИСЛЕННЯ ЯК СКЛАДОВІ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	6			2	4
ТЕМА 4. ВЗАЄМОДІЯ ВИДІВ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ – ОСНОВА ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	4			2	2
ТЕМА 5. ЕКОЛОГІЯ МОВЛЕННЯ У СТРУКТУРІ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	4			2	2
ТЕМА 6. ВИСЛОВЛЮВАННЯ. МОВЛЕННЄВИЙ АКТ	6		2	2	2
Разом за змістовим модулем	34	2	4	14	14
Модуль II. СПІЛКУВАННЯ У ТЕОРІЇ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ					
ТЕМА 7. КОМУНІКАТИВНИЙ ПРОЦЕС: ОСНОВНІ АСПЕКТИ, ПРИРОДА, СТРУКТУРА	12	2	2	4	4
ТЕМА 8. СПІЛКУВАННЯ ЯК ПРОЦЕС СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ КОНТАКТІВ МІЖ ЛЮДЬМИ	10		2	4	4
ТЕМА 9. ДІЛОВА МІЖОСОБИСТІСНА КОМУНІКАЦІЯ	10	2		4	4
ТЕМА 10. КОМУНІКАТИВНА ВЗАЄМОДІЯ В МАЛИХ ГРУПАХ	10		2	4	4
ТЕМА 11. МЕТАКОМУНІКАЦІЯ ЯК ОДИНИЦЯ ЛІНГВІСТИКИ	10	2		4	4
ТЕМА 12. ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ ТА ЧИННИКИ ЙОГО ДЕТЕРМІНАЦІЇ	10		2	4	4
ТЕМА 13. БАР'ЄРИ СПІЛКУВАННЯ, ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ	12	2	2	4	4
ТЕМА 14. ІНТЕРАКТИВНА СТОРОНА СПІЛКУВАННЯ	11	2	1	4	4

ТЕМА 15. ПЕРЦЕПТИВНА СТОРОНА СПІЛКУВАННЯ	11	2	1	4	4
ТЕМА 16. КУЛЬТУРА СПІЛКУВАННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗАГАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ЛЮДИНИ	10	2		4	4
ТЕМА 17. СОЦІОЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ ДІАЛОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ МОВЦІВ	10		2	4	4
Разом за змістовим модулем	116	14	14	44	44
Модуль III. ТЕКСТ І ЙОГО ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ					
ТЕМА 18. ТЕКСТ – ОСНОВА МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	10	2		4	4
ТЕМА 19. ТЕКСТ ЯК ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНА ЄДНІСТЬ	10		2	4	4
ТЕМА 20. ТЕКСТ ЯК ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ МОВЛЕННЄВО-ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	10	2		4	4
Разом за змістовим модулем	30	4	2	12	12
Разом	180	20	20	70	70

V. ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	ТЕМА	К-ть ГОД
	Модуль I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
1	<p>ТЕМА 1. МОВНЕ САМОСТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНЦІВ НА ТЛІ ІСТОРИЧНОГО ДОСВІДУ НАРОДІВ СВІТУ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Витоки теорії мовленнєвої діяльності: • античний погляд на мовленнєву діяльність; • розвиток теорії мовленнєвої діяльності у період Середньовіччя та епохи Відродження. • Становлення теорії мовленнєвої діяльності в ХІХ столітті. • Досягнення науки ХХ століття у вивченні мовленнєвої діяльності. • Стан науки про мовленнєву комунікацію початку ХХІ століття. <p>Основні напрямки розвитку.</p>	2
2	<p>ТЕМА 2. МОВЛЕННЄВА ДІЯЛЬНІСТЬ У СВІТЛІ СУЧАСНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Сучасні погляди на природу мови. • Роль мови у формуванні суспільної свідомості. • Лінгвопсихологічна характеристика мовленнєвої діяльності та спілкування. • Характеристика проблеми мовленнєвої діяльності в науковій літературі: <ul style="list-style-type: none"> • традиційні погляди на мовлення як діяльність у науковому доробку провідних вітчизняних та зарубіжних лінгвістів; • новітнє потрактування мовленнєвої діяльності. 	
3	<p>ТЕМА 3. МОВА, МОВЛЕННЯ, МИСЛЕННЯ ЯК СКЛАДОВІ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Основні поняття наукового апарату дослідження. • Мова як особлива знакова система. • Мовлення: поняття, терміни. • Мова та мовлення: спільне й відмінне. • Мовлення та його міжпредметний аспект. • Мислення і мовлення: їх узаємозв'язок. • Мова, мовлення та процеси реченнєвомисленнєвої діяльності. • Мова і свідомість. 	
4	<p>ТЕМА 4. ВЗАЄМОДІЯ ВИДІВ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Характеристика етапів розвитку мовлення. 	

	<ul style="list-style-type: none"> • Різновиди мовлення за формою вираження думки: їх характеристика. • Основні види мовленнєвої діяльності: • продуктивні види мовленнєвої діяльності; • рецептивні види мовленнєвої діяльності. • Основні компоненти мовленнєвої діяльності: мова, діяльність, предмет, засоби та способи реалізації, продукт і результат. <ul style="list-style-type: none"> • Механізми мовлення: мотивація та мовленнєва інтенція. • Особливості розвитку різних видів мовленнєвої діяльності в дітей молодшого шкільного віку. 	
5	<p>ТЕМА 5. ЕКОЛОГІЯ МОВЛЕННЯ У СТРУКТУРІ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Новітній погляд на мовлення та екологію мовлення. • Екологія мовлення в лінгводидактичному аспекті. • Психологічні та педагогічні чинники формування екології мовлення учнів початкових класів: проблеми та шляхи вдосконалення. 	
6	<p>ТЕМА 6. ВИСЛОВЛЮВАННЯ. МОВЛЕННЄВИЙ АКТ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Висловлювання як розгорнуте мовленнєве повідомлення. • Процес висловлювання, його особливості. • Компоненти мовленнєвої ситуації. • Характеристика етапів породження висловлювань. • Мовленнєвий акт, його зміст. • Структура та типологія мовленнєвого акту. • Моделі породження мовлення. 	2
Модуль II. СПІЛКУВАННЯ У ТЕОРІЇ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ		
7	<p>ТЕМА 7. КОМУНІКАТИВНИЙ ПРОЦЕС: ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПРИРОДА, СТРУКТУРА</p> <ul style="list-style-type: none"> • Комунікативний процес як основа спілкування. • Природа і структура комунікативного процесу. • Етапи в розвитку комунікації. • Види комунікації, їх особливості. • Характеристика типів комунікації. • Основні функції комунікації, їх класифікація. 	2
8	<p>ТЕМА 8. СПІЛКУВАННЯ ЯК ПРОЦЕС СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ КОНТАКТІВ МІЖ ЛЮДЬМИ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Зміст поняття спілкування. • Види та рівні процесу спілкування. • Три сторони процесу спілкування, їх взаємозв'язок. • Моделі спілкування. • Особливості масово інформаційної діяльності. 	2

	<ul style="list-style-type: none"> • Специфічні аспекти спілкування у навчанні. 	
9	<p>ТЕМА 9. ДІЛОВА МІЖОСОБИСТІСНА КОМУНІКАЦІЯ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Моделювання ситуацій професійної діяльності. • Комунікативність суб'єкта спілкування. • Мовленнєві вміння фахівця, їх структура та характеристика. • Комунікативна атака як метод професійного контакту у спілкуванні. • Емоції та їх контроль у процесі спілкування. • Аналіз впливу особистісних характеристик на процес професійного спілкування. 	
10	<p>ТЕМА 10. КОМУНІКАТИВНА ВЗАЄМОДІЯ В МАЛИХ ГРУПАХ</p> <ul style="list-style-type: none"> • <u>Поняття</u> малої групи. Її чисельність. • Класифікація малих груп. • Структура малої групи. • Положення індивіда в малій групі: статус і роль. • Якісні ознаки взаємодії в малій групі: контактність і цілісність. • Комунікативна структура малої групи. 	2
11	<p>ТЕМА 11. МЕТАКОМУНІКАЦІЯ ЯК ОДИНИЦЯ ЛІНГВІСТИКИ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Метакомунікація: сучасні напрями аналізу. • Фатична мета комунікація. • Фази метакомунікативного акту. • Статус метакомунікативних одиниць. • Метакомунікативні одиниці як носії контекстуалізуючої, соціально-дейктичної та інтерсуб'єктної інформації. 	
12	<p>ТЕМА 12. ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ ТА ЧИННИКИ ЙОГО ДЕТЕРМІНАЦІЇ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Чинники педагогічного спілкування. • Уміння говорити та слухати. • Прийоми ефективного слухання. • Просторово-часовий чинник спілкування. • Роль вербальних і невербальних засобів у навчально-виховному процесі. • Функції та структура педагогічного спілкування. • Комунікативна етика та культура спілкування викладача. 	2
13	<p>ТЕМА 13. БАР'ЄРИ СПІЛКУВАННЯ, ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Специфіка обміну інформацією у комунікативному процесі. • Бар'єри взаєморозуміння. • Труднощі на шляху ефективного спілкування. • Поняття конфлікту, причини виникнення. • Типи конфліктів у комунікативних процесах. • Засоби запобігання та подолання конфліктів. • Конфлікти в навчальному процесі. Конфлікти під час спілкування 	2

	<p>з дітьми.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Конфлікт під час ділового спілкування. • Стили поведінки в конфлікті й аналіз їх доцільності. 	
14	<p>ТЕМА 14. ІНТЕРАКТИВНА СТОРОНА СПІЛКУВАННЯ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Інтеракція у спілкуванні. • Рольові стандарти та концепції. • Ситуації та дії під час спілкування. • Стили спілкування, їх використання. Стили педагогічного спілкування. • Маніпуляції у спілкуванні. • Типи маніпуляторів. Маніпуляції у навчанні. • Психологічні засоби впливу під час спілкування. • Асертивна поведінка, її базові положення. • Характеристика асертивних технік і доцільність їх використання відповідно до ситуацій. • Специфіка взаємодії в педагогічному процесі. 	1
15	<p>ТЕМА 15. ПЕРЦЕПТИВНА СТОРОНА СПІЛКУВАННЯ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Сприйняття й розуміння людини людиною як основа ефективної комунікації. • Соціальна перцепція. Перцепція, її особливості. • Людина як джерело інформації. • Сучасні еталони сприйняття. • Формування першого враження й особливості сприйняття під час постійного спілкування. • Аналіз особливостей першого враження. • Помилки у сприйнятті. 	1
16	<p>ТЕМА 16. КУЛЬТУРА СПІЛКУВАННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗАГАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ЛЮДИНИ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Самопрезентація (конкретні ситуації): особливості, компоненти. • Розгляд помилок сприйняття в процесі навчання. • Імідж та самооцінка. Імідж викладача. • Формування власного іміджу. • Формування іміджу майбутнього педагога: професійного та комунікативного. • Сприйняття у педагогічному процесі. 	
17	<p>ТЕМА 17. СОЦІОЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ ДІАЛОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ МОВЦІВ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Гендерний аспект діалогічного дискурсу. • Соціальні чинники як показники мовленнєвої поведінки комунікантів. 	2

	<ul style="list-style-type: none"> • Лексико-стилістичні особливості комп'ютерного дискурсу. 	
	Модуль III. ТЕКСТ І ЙОГО ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ	
18	<p>ТЕМА 18. ТЕКСТ – ОСНОВА МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Текст як об'єкт лінгвістичного пошуку. • Основні ознаки тексту. Традиційна структура тексту. • Фактори текстотворення. • Мовленнєві жанри. • Характеристика основних одиниць виразності тексту. • Засоби довготривалого зберігання записів усного й письмового мовлення. 	
19	<p>ТЕМА 19. ТЕКСТ ЯК ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНА ЄДНІСТЬ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Дефінітивний аналіз поняття текст у сучасному мовознавстві. • Ключові категорії тексту, рівні їх потрактувань. • Засоби зв'язку в тексті, їх характеристика. • Найістотніші текстові ознаки: <i>цілісність, зв'язність, структурна організованість, завершеність.</i> • Текст як лінгвістична основа формування мовленнєвих умінь молодших школярів. 	2
20	<p>ТЕМА 20. ТЕКСТ ЯК ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ МОВЛЕННЄВО-ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Лінгвопсихологічна характеристика мовленнєвої діяльності та спілкування. • Проблема навичок і вмінь мовлення в навчанні молодших школярів. • Текст і його функціонально-семантичні особливості. • Структурно-граматична своєрідність усних і писемних висловлювань. • Формування навичок і вмінь зв'язного мовлення молодших школярів. 	
	РАЗОМ	20

VI. САМОСТІЙНА РОБОТА

№ з/п	ТЕМА	К-ть ГОД
	Модуль I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
1	<p>ТЕМА 1. МОВНЕ САМОТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНЦІВ НА ТЛІ ІСТОРИЧНОГО ДОСВІДУ НАРОДІВ СВІТУ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Витоки теорії мовленнєвої діяльності; • античний погляд на мовленнєву діяльність; • розвиток теорії мовленнєвої діяльності у період Середньовіччя та епохи Відродження. • Становлення теорії мовленнєвої діяльності в ХІХ столітті. • Досягнення науки ХХ століття у вивченні мовленнєвої діяльності. • Стан науки про мовленнєву комунікацію початку ХХІ століття. <p>Основні напрямки розвитку.</p>	2
2	<p>ТЕМА 2. МОВЛЕННЄВА ДІЯЛЬНІСТЬ У СВІТЛІ СУЧАСНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Сучасні погляди на природу мови. • Роль мови у формуванні суспільної свідомості. • Лінгвопсихологічна характеристика мовленнєвої діяльності та спілкування. • Характеристика проблеми мовленнєвої діяльності в науковій літературі: <ul style="list-style-type: none"> • традиційні погляди на мовлення як діяльність у науковому доробку провідних вітчизняних та зарубіжних лінгвістів; • новітнє трактування мовленнєвої діяльності. 	4
3	<p>ТЕМА 3. МОВА, МОВЛЕННЯ, МИСЛЕННЯ ЯК СКЛАДОВІ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Основні поняття наукового апарату дослідження. • Мова як особлива знакова система. • Мовлення: поняття, терміни. • Мова та мовлення: спільне й відмінне. • Мовлення та його міжпредметний аспект. • Мислення і мовлення: їх взаємозв'язок. • Мова, мовлення та процеси реченнєвомисленнєвої діяльності. • Мова і свідомість. 	2
4	<p>ТЕМА 4. ВЗАЄМОДІЯ ВИДІВ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ</p>	2

	<ul style="list-style-type: none"> • Характеристика етапів розвитку мовлення. • Різновиди мовлення за формою вираження думки: їх характеристика. • Основні види мовленнєвої діяльності: • продуктивні види мовленнєвої діяльності; • рецептивні види мовленнєвої діяльності. • Основні компоненти мовленнєвої діяльності: мова, діяльність, предмет, засоби та способи реалізації, продукт і результат. <ul style="list-style-type: none"> • Механізми мовлення: мотивація та мовленнєва інтенція. • Особливості розвитку різних видів мовленнєвої діяльності в дітей молодшого шкільного віку. 	
5	<p>ТЕМА 5. ЕКОЛОГІЯ МОВЛЕННЯ У СТРУКТУРІ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Новітній погляд на мовлення та екологію мовлення. • Екологія мовлення в лінгводидактичному аспекті. • Психологічні та педагогічні чинники формування екології мовлення учнів початкових класів: проблеми та шляхи вдосконалення. 	2
6	<p>ТЕМА 6. ВИСЛОВЛЮВАННЯ. МОВЛЕННЄВИЙ АКТ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Висловлювання як розгорнуте мовленнєве повідомлення. • Процес висловлювання, його особливості. • Компоненти мовленнєвої ситуації. • Характеристика етапів породження висловлювань. • Мовленнєвий акт, його зміст. • Структура та типологія мовленнєвого акту. • Моделі породження мовлення. 	2
	Модуль II. СПІЛКУВАННЯ У ТЕОРІЇ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
7	<p>ТЕМА 7. КОМУНІКАТИВНИЙ ПРОЦЕС: ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПРИРОДА, СТРУКТУРА</p> <ul style="list-style-type: none"> • Комунікативний процес як основа спілкування. • Природа і структура комунікативного процесу. • Етапи в розвитку комунікації. • Види комунікації, їх особливості. • Характеристика типів комунікації. • Основні функції комунікації, їх класифікація. 	4
8	<p>ТЕМА 8. СПІЛКУВАННЯ ЯК ПРОЦЕС СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ КОНТАКТІВ МІЖ ЛЮДЬМИ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Зміст поняття спілкування. • Види та рівні процесу спілкування. • Три сторони процесу спілкування, їх взаємозв'язок. • Моделі спілкування. 	4

	<ul style="list-style-type: none"> • Особливості масово інформаційної діяльності. • Специфічні аспекти спілкування у навчанні. 	
9	<p>ТЕМА 9. ДІЛОВА МІЖОСОБИСТІСНА КОМУНІКАЦІЯ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Моделювання ситуацій професійної діяльності. • Комунікативність суб'єкта спілкування. • Мовленнєві вміння фахівця, їх структура та характеристика. • Комунікативна атака як метод професійного контакту у спілкуванні. • Емоції та їх контроль у процесі спілкування. • Аналіз впливу особистісних характеристик на процес професійного спілкування. 	4
10	<p>ТЕМА 10. КОМУНІКАТИВНА ВЗАЄМОДІЯ В МАЛИХ ГРУПАХ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Поняття малої групи. Її чисельність. • Класифікація малих груп. • Структура малої групи. • Положення індивіда в малій групі: статус і роль. • Якісні ознаки взаємодії в малій групі: контактність і цілісність. • Комунікативна структура малої групи. 	4
11	<p>ТЕМА 11. МЕТАКОМУНІКАЦІЯ ЯК ОДИНИЦЯ ЛІНГВІСТИКИ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Метакомунікація: сучасні напрями аналізу. • Фатична мета комунікація. • Фази метакомунікативного акту. • Статус метакомунікативних одиниць. • Метакомунікативні одиниці як носії контекстуалізуючої, соціально-дейктичної та інтерсуб'єктної інформації. 	4
12	<p>ТЕМА 12. ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ ТА ЧИННИКИ ЙОГО ДЕТЕРМІНАЦІЇ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Чинники педагогічного спілкування. • Уміння говорити та слухати. • Прийоми ефективного слухання. • Просторово-часовий чинник спілкування. • Роль вербальних і невербальних засобів у навчально-виховному процесі. • Функції та структура педагогічного спілкування. • Комунікативна етика та культура спілкування викладача. 	4
13	<p>ТЕМА 13. БАР'ЄРИ СПІЛКУВАННЯ, ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Специфіка обміну інформацією у комунікативному процесі. • Бар'єри взаєморозуміння. • Труднощі на шляху ефективного спілкування. • Поняття конфлікту, причини виникнення. • Типи конфліктів у комунікативних процесах. • Засоби запобігання та подолання конфліктів. 	4

	<ul style="list-style-type: none"> • Конфлікти в навчальному процесі. Конфлікти під час спілкування з дітьми. • Конфлікт під час ділового спілкування. • Стили поведінки в конфлікті й аналіз їх доцільності. 	
14	<p>ТЕМА 14. ІНТЕРАКТИВНА СТОРОНА СПІЛКУВАННЯ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Інтеракція у спілкуванні. • Рольові стандарти та концепції. • Ситуації та дії під час спілкування. • Стили спілкування, їх використання. Стили педагогічного спілкування. • Маніпуляції у спілкуванні. • Типи маніпуляторів. Маніпуляції у навчанні. • Психологічні засоби впливу під час спілкування. • Асертивна поведінка, її базові положення. • Характеристика асертивних технік і доцільність їх використання відповідно до ситуацій. • Специфіка взаємодії в педагогічному процесі. 	4
15	<p>ТЕМА 15. ПЕРЦЕПТИВНА СТОРОНА СПІЛКУВАННЯ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Сприйняття й розуміння людини людиною як основа ефективної комунікації. • Соціальна перцепція. Перцепція, її особливості. • Людина як джерело інформації. • Сучасні еталони сприйняття. • Формування першого враження й особливості сприйняття під час постійного спілкування. • Аналіз особливостей першого враження. • Помилки у сприйнятті. 	4
16	<p>ТЕМА 16. КУЛЬТУРА СПІЛКУВАННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗАГАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ЛЮДИНИ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Самопрезентація (конкретні ситуації): особливості, компоненти. • Розгляд помилок сприйняття в процесі навчання. • Імідж та самооцінка. Імідж викладача. • Формування власного іміджу. • Формування іміджу майбутнього педагога: професійного та комунікативного. • Сприйняття у педагогічному процесі. 	4
17	<p>ТЕМА 17. СОЦІОЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ ДІАЛОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ МОВЦІВ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Гендерний аспект діалогічного дискурсу. • Соціальні чинники як показники мовленнєвої поведінки 	4

	<p>комунікантів.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Лексико-стилістичні особливості комп'ютерного дискурсу. 	
	Модуль III. ТЕКСТ І ЙОГО ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ	
18	<p>ТЕМА 18. ТЕКСТ – ОСНОВА МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Текст як об'єкт лінгвістичного пошуку. • Основні ознаки тексту. Традиційна структура тексту. • Фактори текстотворення. • Мовленнєві жанри. • Засоби усної виразності тексту. • Засоби довготривалого зберігання записів усного й письмового мовлення. 	4
19	<p>ТЕМА 19. ТЕКСТ ЯК ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНА ЄДНІСТЬ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Дефінітивний аналіз поняття текст у сучасному мовознавстві. • Ключеві категорії тексту, рівні їх потрактувань. • Засоби зв'язку в тексті, їх характеристика. • Найістотніші текстові ознаки: <i>цілісність, зв'язність, структурна організованість, завершеність.</i> • Текст як лінгвістична основа формування мовленнєвих умінь молодших школярів. 	4
20	<p>ТЕМА 20. ТЕКСТ ЯК ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ МОВЛЕННЄВО-ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Лінгвопсихологічна характеристика мовленнєвої діяльності та спілкування. • Проблема навичок і вмінь мовлення в навчанні молодших школярів • Текст і його функціонально-семантичні особливості. • Структурно-граматична своєрідність усних і писемних висловлювань. • Система вправ для формування навичок та вмінь зв'язного мовлення молодших школярів. 	4
	РАЗОМ	70

VII. ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

- Підготувати круглий стіл на тему: «Мова та мовлення в житті сучасного педагога».

Необхідно сформувати ініціативну групу студентів, які сформулюють перелік питань для обговорення, обдумають порядок проведення заходу та учасників круглого столу. Доцільно опрацювати літературу, пов'язану з тематикою круглого столу.

- Написати навчальний проект на одну із запропонованих тем:
- *Мовленнєва майстерність у системі професійної підготовки студентів, майбутніх фахівців України.*
- *Яким я хочу бачити світ через 20 років?*
- *Культура і студентство.*
- *Мистецтво у моєму житті.*
- *Слово і музика. Музика слова.*
- *Що нам необхідніше: комп'ютер чи книга?*
- *Література (поезія) в житті молодшої людини.*
- *Забуті імена (літератури, музики, живопису).*
- *Чи потрібна культура людині?*
- *Чи варто знати норми етикету?*
- *Чи зможе краса врятувати світ?*
- *Чи буває гарне потворним?*
- *Що таке зло?*
- *Зло в житті людини?*
- *Мистецтво живого слова в особистому житті.*
- *Ораторський талант – індивідуальність у красномовстві.*

3. Законспектувати статті:

- Андрусів С. Страх перед мовою як психоконфлікт сучасного українця // Сучасність. -1995.- №7-8.
- Ващенко В.С. Стилістичні явища в українській мові. – Ч.1. – Харків, 1958. – С. 212–228: а) Словоповтор як стилістичний прийом; б) Вживання тавтологічних зворотів як стилістичний прийом.
- Виноградов В.В. Русская речь, ее изучение и вопросы речевой культуры // Вопросы языкозн. -1961. – № 4.
- Гальперин И.Р. О понятии «текст» // Вопросы языкозн. – 1974. – № 6.
- До питання про стан мовленнєвої культури в Україні // Відродження. – 1993. – № 10.
- Дорошенко С.І. Граматична стилістика української мови. – К.,1985. –

С.111-125.

- Коваль А.П. Практична стилістика сучасної української мови. – К., 1987. – С.102-119.
- Львов М.Р. Речь учащихся средней школы // Русский язык в школе. -1981. – № 6; 1982 – № 1, № 6.
- Мыгрин В.Я. Текст, подтекст и контекст. – Вопросы языкозн. – 1976. – № 2.
- Николаева Т.М. Письменная речь и ее изучение // Вопросы языкозн. – 1961. – №3.
- Окара Андрій. Полтавський суржик і духовне плебейство // Урок українською. – 2001. – № 5.
- Півторак Григорій. Походження українського народу та української мови // Урок української. – 2001. – №1.
- Плющ Надія. Мова – солов'їна. То чому ж цвірінькаємо? (Про вимовні норми в умовах українсько-російської двомовності) // Урок української. – 2001. – № 4.
- Погрібний Анатолій. Рідна мова – то мова народу чи конче мамина? // Урок української. – 2001. – № 9.
- Харчук Борис. Слово і народ // Урок української. – 2001. – № 4.

VIII. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Вирішення завдань навчальної дисципліни передбачає вибір і використання відповідних методів навчання:

- методи організації навчально-пізнавальної діяльності: словесні, наочні, практичні (аспект передачі та сприйняття навчальної інформації); індуктивні, дедуктивні (логічний аспект); репродуктивні й інформативно-пошукові (аспект характеру пізнавальної діяльності); самостійна робота та робота під керівництвом викладача (аспект керівництва навчанням).

- методи стимулювання та мотивації (методи стимулювання та мотивації інтересу до навчання; методи стимулювання та мотивації обов'язку й відповідальності).

- методи контролю та самоконтролю в навчанні: усний, письмовий, лабораторний, програмований, машинний і ін.

ІХ. МЕТОДИ ТА ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ НАВЧАННЯ

У процесі оцінювання знань студентів використовуються такі методи діагностики:

- усне опитування (фронтальне, індивідуальне);
- самостійні роботи у формі тестування та розгорнутих відповідей на запитання;
- творчі завдання;
- метод моделювання;
- метод проектів;
- робота в групах;
- складання запитань до теми чи розділу;
- самоконтроль.

Під час діагностики *знань* студентів потрібно враховувати обсяг інформації, оперування поняттями, категоріями, фактами, основними теоріями, законами, закономірностями й принципами, ступінь їх пізнання, здатність до систематизації та узагальнення, що передбачає:

- пізнання й визначення понять, розуміння їх сутності, розкриття змісту, встановлення сукупності зв'язків і залежностей між окремими частинами й цілим тощо;
- виокремлення головного, актуальних теоретичних проблем, усвідомлення їх глибини та визначення шляхів їх розв'язання;
- розуміння законів, закономірностей, принципів, концепцій;
- здатність до узагальнення, систематизації, класифікації явищ і предметів.

Оцінюючи *навички* студентів, потрібно врахувати:

- наявність практичних навичок у галузі навчальної дисципліни, що сприяють успішному опануванню професійної діяльності;
- якість, швидкість, стійкість, точність їх виконання в різноманітних умовах, зокрема й екстремальних.

Для оцінки *вмінь* педагог має враховувати:

- наявність конкретних умінь, їхню глибину, стійкість і гнучкість;
- ступінь опанування основними прийомами діяльності та їх творче застосування під час розв'язання нестандартних завдань у різноманітних ситуаціях майбутньої професійної діяльності,
- здатність моделювати професійні дії;
- упевненість, самостійність, обґрунтованість, систематичність цих дій;
- зміст самоаналізу результатів власних дій, характер зіставлення отриманих результатів з основною метою діяльності;
- умотивованість дій та їх усвідомлення;
- наявність помилок, їхня кількість і характер, ступінь впливу на остаточний результат діяльності;

– ступінь ефективності та якість виконаних дій тощо.

Х. ФОРМА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ – екзамен (10 семестр)

ПИТАННЯ МОДУЛЬНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

- Витоки теорії мовленнєвої діяльності: античний погляд на мовленнєву діяльність.
  - Розвиток теорії мовленнєвої діяльності у період Середньовіччя та епохи Відродження.
  - Становлення теорії мовленнєвої діяльності в XIX столітті.
  - Досягнення науки XX століття у вивченні мовленнєвої діяльності.
  - Стан науки про мовленнєву комунікацію початку XXI століття.
- Основні напрямки розвитку.
- Сучасні погляди на природу мови.
  - Роль мови у формуванні суспільної свідомості.
  - Лінгвопсихологічна характеристика мовленнєвої діяльності та спілкування.
  - Характеристика проблеми мовленнєвої діяльності в науковій літературі:
    - традиційні погляди на мовлення як діяльність у науковому доробку провідних вітчизняних та зарубіжних лінгвістів.
    - Новітнє потрактування мовленнєвої діяльності.
    - Основні поняття наукового апарату дослідження.
    - Мова як особлива знакова система.
    - Мовлення: поняття, терміни.
    - Мова та мовлення: спільне й відмінне.
    - Мовлення та його міжпредметний аспект.
    - Мислення і мовлення: їх взаємозв'язок.
    - Мова, мовлення та процеси реченнєвомисленнєвої діяльності.
    - Мова і свідомість.
    - Характеристика етапів розвитку мовлення.
    - Різновиди мовлення за формою вираження думки: їх характеристика.
    - Основні види мовленнєвої діяльності.
    - Продуктивні види мовленнєвої діяльності.
    - Рецептивні види мовленнєвої діяльності.
    - Основні компоненти мовленнєвої діяльності: мова, діяльність, предмет, засоби та способи реалізації, продукт і результат.

- Механізми мовлення: мотивація та мовленнєва інтенція.
- Особливості розвитку різних видів мовленнєвої діяльності в дітей молодшого шкільного віку.
  - Новітній погляд на мовлення та екологію мовлення.
  - Екологія мовлення в лінгводидактичному аспекті.
  - Психологічні та педагогічні чинники формування екології мовлення учнів початкових класів: проблеми та шляхи вдосконалення.
    - Висловлювання як розгорнуте мовленнєве повідомлення.
    - Процес висловлювання, його особливості.
    - Компоненти мовленнєвої ситуації.
    - Характеристика етапів породження висловлювань.
    - Мовленнєвий акт, його зміст.
    - Структура та типологія мовленнєвого акту.
    - Моделі породження мовлення.
    - Комунікативний процес як основа спілкування.
    - Природа і структура комунікативного процесу.
    - Етапи в розвитку комунікації.
    - Види комунікації, їх особливості.
    - Характеристика типів комунікації.
    - Основні функції комунікації, їх класифікація.
    - Зміст поняття спілкування.
    - Види та рівні процесу спілкування.
    - Три сторони процесу спілкування, їх взаємозв'язок.
    - Моделі спілкування.
    - Особливості масово інформаційної діяльності.
    - Специфічні аспекти спілкування у навчанні.
    - Моделювання ситуацій професійної діяльності.
    - Комунікативність суб'єкта спілкування.
    - Мовленнєві вміння фахівця, їх структура та характеристика.
    - Комунікативна атака як метод професійного контакту у спілкуванні.
    - Емоції та їх контроль у процесі спілкування.
    - Аналіз впливу особистісних характеристик на процес професійного спілкування.
      - Метакомунікація: сучасні напрями аналізу.
      - Фатична мета комунікація.
      - Фази метакомунікативного акту.
      - Статус метакомунікативних одиниць.
      - Метакомунікативні одиниці як носії контекстуалізуючої, соціально-дійсничної та інтерсуб'єктної інформації.

- Чинники педагогічного спілкування.
- Уміння говорити та слухати.
- Прийоми ефективного слухання.
- Просторово-часовий чинник спілкування.
- Роль вербальних і невербальних засобів у навчально-виховному процесі.
- Функції та структура педагогічного спілкування.
- Комунікативна етика та культура спілкування викладача.
- Специфіка обміну інформацією у комунікативному процесі.
- Бар'єри взаєморозуміння.
- Труднощі на шляху ефективного спілкування.
- Поняття конфлікту, причини виникнення.
- Типи конфліктів у комунікативних процесах.
- Засоби запобігання та подолання конфліктів.
- Конфлікти в навчальному процесі. Конфлікти під час спілкування з дітьми.
- Конфлікт під час ділового спілкування.
- Стилі поведінки в конфлікті й аналіз їх доцільності.
- Інтеракція у спілкуванні.
- Рольові стандарти та концепції.
- Ситуації та дії під час спілкування.
- Стилі спілкування, їх використання. Стилі педагогічного спілкування.
- Маніпуляції у спілкуванні.
- Типи маніпуляторів. Маніпуляції у навчанні.
- Психологічні засоби впливу під час спілкування.
- Асертивна поведінка, її базові положення.

- Характеристика асертивних технік і доцільність їх використання відповідно до ситуацій.
- Специфіка взаємодії в педагогічному процесі.
- Сприйняття й розуміння людини людиною як основа ефективної комунікації.
- Соціальна перцепція. Перцепція, її особливості.
- Людина як джерело інформації.
- Сучасні еталони сприйняття.
- Формування першого враження й особливості сприйняття під час постійного спілкування.
- Аналіз особливостей першого враження.
- Помилки у сприйнятті.
- Самопрезентація (конкретні ситуації): особливості, компоненти.
- Розгляд помилок сприйняття в процесі навчання.
- Імідж та самооцінка. Імідж викладача.
- Формування власного іміджу.
- Формування іміджу майбутнього педагога: професійного та комунікативного.
- Сприйняття у педагогічному процесі.
- Гендерний аспект діалогічного дискурсу.
- Соціальні чинники як показники мовленнєвої поведінки комунікантів.
- Лексико-стилістичні особливості комп'ютерного дискурсу.
- Текст як об'єкт лінгвістичного пошуку.
- Основні ознаки тексту. Традиційна структура тексту.
- Фактори текстотворення.
- Мовленнєві жанри.
- Засоби усної виразності тексту.
- Засоби довготривалого зберігання записів усного й письмового мовлення.
- Дефінітивний аналіз поняття текст у сучасному мовознавстві.
- Ключеві категорії тексту, рівні їх потрактувань.
- Засоби зв'язку в тексті, їх характеристика.
- Найістотніші текстові ознаки: цілісність, зв'язність, структурна організованість, завершеність.
- Текст як лінгвістична основа формування мовленнєвих умінь молодших школярів.
- Лінгвопсихологічна характеристика мовленнєвої діяльності та спілкування.
- Проблема навичок і вмінь мовлення в навчанні молодших школярів.
- Текст і його функціонально-семантичні особливості.

- Структурно-граматична своєрідність усних і писемних висловлювань.
- Формування навичок та вмінь зв'язного мовлення молодших школярів.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ

Розподіл балів оцінювання успішності студентів з навчальної дисципліни
«ОСНОВИ МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»

Відповідність набраних у загальному підсумку балів оцінкам за національною шкалою та шкалою ECTS подано в таблиці 2.

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для іспиту, курсової роботи (проекту), практики	для заліку
90–100	A	Відмінно	Зараховано
82–89	B	Добре	
75–81	C		
67–74	D	Задовільно	
60–66	E		
1 – 59	Fx	Незадовільно	Незараховано (з можливістю повторного складання)

10.1. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Оцінювання навчальних досягнень учнів із курсу «Теорія й методика розвитку рідної мови дітей дошкільного віку» здійснюється за 100-бальною шкалою. Воно включає оцінювання студента за кожну тему, оцінку за ІНДЗ, підсумковий контроль.

Оцінювання за тему здійснюється за 2-бальною шкалою. При оцінюванні студента за тему враховується виконання ним самостійної роботи з певної теми.

При визначенні кількості балів за тему викладач керується такими критеріями:

5 бал (відмінно) ставиться в тому випадку, якщо під час вивчення теми показано осмислене розуміння теоретичних і практичних положень, матеріал викладається чітко, логічно, грамотно. Знання, уміння й навички студента повністю відповідають вимогам програми. Зокрема, студент:

- усвідомлює нові для нього лінгвістичні факти, ідеї, уміє доводити передбачені програмою теоретичні твердження з достатнім обґрунтуванням;

- під керівництвом викладача подає джерела інформації та самостійно використовує їх; розв'язує завдання з повним поясненням й обґрунтуванням

4 бала (добре) ставиться, якщо при вивченні теми показано розуміння практичних завдань, наявні окремі несуттєві помилки у відповідях студента. Студент володіє визначеним програмою навчальним матеріалом; розв'язує завдання, передбачені програмою, із частковим поясненням; частково аргументує теоретичний матеріал і розв'язування завдань

3 бала (задовільно) – студент ілюструє означення лінгвістичних понять, формулювань правил та наводить власні приклади; самостійно розв'язує завдання обов'язкового рівня з достатнім поясненням.

2 бала (незадовільно) – студент має фрагментарні знання при незначному загальному обсязі, менше половини навчального матеріалу, за відсутності сформованих умінь та навичок; під час відповіді допускає суттєві помилки.

Самостійна робота студентів, як правило, уключає опрацювання відповідних тем та їх конспектування. Ефективність самостійної роботи студента виявляється на практичних заняттях і відбивається в загальній оцінці за тему.

Індивідуальна робота студентів полягає в написанні реферату на одну із запропонованих тем, а також у виконанні системи творчих вправ. За виконання всіх індивідуальних завдань одного змістового модуля студент може отримати 3 бали.

Звіт про виконання ІНДЗ подається у вигляді скріпленого (зшитого) зошита (реферату) з титульною сторінкою стандартного зразка й внутрішнім наповненням із зазначенням усіх позицій змісту завдання (за об'ємом до 10 арк.)

При визначення кількості балів за ІНДЗ викладач керується такими критеріями:

5 балів (максимальна кількість) виставляється в тому випадку, якщо студент підготував реферат, що повністю розкриває зміст теми, правильно оформив літературу, висловив свою власну точку зору. Він вміє застосувати вивчений матеріал для власних аргументованих суджень у практичній діяльності, здатен самостійно вивчати матеріал; знаходить інформацію. При розв'язуванні практичних завдань з теми студент виконав усе правильно, робить аргументовані висновки.

Кількість балів зменшується відповідно до процента розв'язання завдань.

МЕТОДИ ТА ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ

Методи навчання: лекції, практичні заняття.

Методи контролю: поточне тестування, МКР, залік.

Методичне забезпечення: опорні конспекти лекцій, методичні розробки до проведення практичних занять, навчальні посібники, нормативні документи, ілюстративні матеріали, навчальні відеофільми, навчальні комп'ютерні програми

У процесі оцінювання знань студентів використовуються такі методи діагностики:

– усне опитування (фронтальне, індивідуальне); самостійні роботи у формі тестування та розгорнутих відповідей на запитання; творчі завдання; метод моделювання; метод проектів; робота в групах; складання запитань до теми чи розділу; самоконтроль.

Під час діагностики *знань* студентів потрібно враховувати обсяг інформації, оперування поняттями, категоріями, фактами, основними теоріями, законами, закономірностями й принципами, ступінь їх пізнання, здатність до систематизації та узагальнення, що передбачає:

– пізнання й визначення понять, розуміння їх сутності, розкриття змісту, встановлення сукупності зв'язків і залежностей між окремими частинами й цілим тощо;

– виокремлення головного, актуальних теоретичних проблем, усвідомлення їх глибини та визначення шляхів їх розв'язання;

– розуміння законів, закономірностей, принципів, концепцій;

– здатність до узагальнення, систематизації, класифікації явищ і предметів.

Оцінюючи *навички* студентів, потрібно враховувати:

– наявність практичних навичок у галузі навчальної дисципліни, що сприяють успішному опануванню професійної діяльності;

– якість, швидкість, стійкість, точність їх виконання в різноманітних умовах, зокрема й екстремальних.

Для оцінки *вмінь* педагог має враховувати:

– наявність конкретних умінь, їхню глибину, стійкість і гнучкість;

– ступінь опанування основними прийомами діяльності та їх творче застосування під час розв'язання нестандартних завдань у різноманітних ситуаціях майбутньої професійної діяльності,

– здатність моделювати професійні дії;

– упевненість, самостійність, обґрунтованість, систематичність цих дій;

– зміст самоаналізу результатів власних дій, характер зіставлення отриманих результатів з основною метою діяльності;

– умотивованість дій та їх усвідомлення;

- наявність помилок, їхня кількість і характер, ступінь впливу на остаточний результат діяльності;
- ступінь ефективності та якість виконаних дій тощо.

ХІІ. СПИСОК ДЖЕРЕЛ

- Антисуржик : Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити / [за заг. ред. О. Сербенської]. – Львів, 1994. – С. 12–38.
- Антоненко-Давидович Б. Д. Як ми говоримо / Б. Д. Антоненко-Давидович. – К : Укр. книгарня, 1997. – С. 7–56.
- Бабич Н. Д. Основи культури мовлення / Н. Д. Бабич. – Львів, 1990. – С. 46–84.
- Багмут А. Й. Інтонація як засіб мовної комунікації / А. Й. Багмут, І. В. Борисик, Г. П. Олійник. – К., 1980. – С. 22–31.
- Багмут А. Й. Інтонація спонтанного мовлення / А. Й. Багмут, І. В. Борисюк, Г. П. Олійник. – К., 1985. – С. 13–16.
- Багмут А. Й. Семантика і інтонація в українській мові / А. Й. Багмут. – К., 1991. – С. 6–58.
- Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підруч. / Ф. С. Бацевич. – К. : Вид. центр «Академія», 2004. – С. 52–104.
- Безпояско О. К. Граматика української мови. Морфологія : [підруч.] / О. К. Безпояско, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – К. : Либідь, 1993. – С. 4–156.
- Бобир О. Етикет учителя : навч.-метод. посіб. / О. Бобир. – К. : Ленвіт, 2004. – С. 4–34.
- Бобир О. В. Етикет учителя : навч.-метод. посіб. / О. В. Бобир. – К. : Слово, 2009. – С. 2–23.
- Богдан С. К. Мовний етикет українців : традиції і сучасність / С. К. Богдан. – К. : Рідна мова, 1998. – С. 6–85.
- Васянович Г. П. Педагогічна етика : навч.-метод. посіб. – Львів : Норма, 2005. – С. 34–42.
- Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К., Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – С. 8–486.
- Винницький В. Українська акцентна система : становлення, розвиток / В. Винницький. – Львів, 2002. – С. 3–34.
- Волкотруб Г. Й. Стилїстика ділової мови / Г. Й. Волкотруб. – К. : МАУП, 2002. – С. 23–29.
- Волох О. Т. Сучасна українська літературна мова. Вступ. Фонетика. Орфоепія. Графіка і орфографія. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Словотвір / О. Т. Волох. – К. : Вища шк., 1986. – С. 6–156.
- Гриб В. П. Постановка мовного голосу / В. П. Гриб. – Луцьк, 2001. – С. 5–23.

- Гриценко Т. Б. Українська мова та культура мовлення : навч. посіб. для студ. аграрних вищих навч. закладів та коледжів / Т. Б. Гриценко. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – С. 12–126.
- Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності : стилістика та культура мови / С. Я. Єрмоленко. – К. : Довіра, 1999. – С. 34–78.
- Іванишин В. Мова і нація / В. Іванишин, Я. Радевич-Винницький. – [Вид. 4-е, доп.]. – Дрогобич, 1994. – С. 3–45.
- Караванський С. Практичний словник синонімів української мови / С. Караванський. – К. : Видавництво «Українська книга», 2004. – С. 23–234.
- Караванський С. Російсько-український словник складної лексики / С. Караванський. – Л. : БаК, 2006. – С. 23–189.
- Караванський С. Секрети української мови / С. Караванський. – Л. : БаК, 2009. – С. 23–43.
- Комарова І. Культура педагогічного спілкування вчителя / І. Комарова // Шлях освіти. – 2001. – № 1. – С. 8–46.
- Корніяка О. Мистецтво гречності / О. Корніяка. – К., 1995. – С. 10–16.
- Культура фахового мовлення : навч. посіб. / [за ред. Н. Д. Бабич]. – Чернівці : Книги–ХХІ, 2005. – С. 15–86.
- Мацюк З. Українська мова професійного спрямування : навч. посіб. / З. Мацюк, Н. Станкевич. – К. : Каравела, 2008. – С. 3–234.
- Мацько Л. І. та ін. Українська мова : посібник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко. – [2-е вид.] – К. : Либідь, 1996. – С. 3–87.
- Мацько Л. І. та ін. Стилiстика української мови : підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько. – К. : Вища шк., 2003. – С. 34–78.
- Мацько Л. І. Культура фахової мови : навч. посібн. / Л. І. Мацько, Л. В. Кравець. – К. : ВЦ «Академія», 2007. – С. 2–256.
- Меш Г. Ш. 10 уроків ораторської майстерності тим, хто вчиться виступати публічно / Г. Ш. Меш. – К., 1993. – С. 3–65.
- Михайлюк В. О. Українська мова професійного спілкування : навч. посіб. / В. О. Михайлюк. – К. : ВД «Професіонал», 2005. – С. 4–54.
- Непийвода Н. Практичний російсько-український словник. Найуживаніші слова і вислови / Н. Непийвода. – К. : Основа, 2000. – С. 3–98.
- Огієнко І. Історія української літературної мови / І. Огієнко. – К. : Либідь, 1995. – С. 32–65.
- Орфографічний словник української мови / [уклад. Головащук І. С.]. – К., 1994. – С. 3–486.
- Орфоепічний словник української мови. – К., 1995. – С. 2–598.
- Полюга М. П. Словник антонімів української мови / [за ред. Л. С. Паламарчука]. – К. : Довіра, 1999. – С. 8–239.
- Пономарів О. Д. Стилiстика сучасної української мови /

О. Д. Пономарів. – К. : Либідь, 1993. – С. 9–198.

- Пономарів О. Культура слова : мовностилістичні поради : навч. посіб. / О. Пономарів. – К. : Либідь, 1999. – С. 12–68.
- Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування : навч. посіб. / Я. Радевич-Винницький. – К. : Знання, 2006. – С. 17–33.
- Ревуцький Д. Живе слово / Ревуцький Д. – Львів, 2001. – С. 4–29.
- Русанівський В. М. Історія української літературної мови / Русанівський В. М. – К., 2001. – С. 56–78.
- Сагач Г. М. Золотослів : навч. посібн. / Г. М. Сагач. – К., 1993. – С. 23–57.
- Семенов О. М. Культура наукової української мови : навч. посіб. / О. М. Семенов. – К. : «Академвидав», 2010. – С. 43–59.
- Сербенська О. Культура усного мовлення : навч. посіб. / О. Сербенська. – К. : Центр навч. літ-ри, 2004. – С. 3–49.
- Скіпачевич О. В. Вчимо емоційно правильно сприймати художній текст / О. В. Скіпачевич // Почат. шк.– 1996. – № 12. – С. 56–68.
- Словник труднощів української мови / [за ред. Єрмоленко С. Я.]. – К., 1989. – С. 32–125.
- Словник-довідник з культури української мови / [Д. Гринчишин, А. Капелюшний, О. Сербенська, З. Терлак]. – К. : Знання, 2006. – С. 2–235.
- Стахів М. Український комунікативний етикет : навч.-метод. посіб. / М. Стахів. – К. : Знання, 2008. – С. 11–23.
- Струганець Л. В. Теоретичні основи культури мови : навч. посіб. / Л. В. Струганець. – Тернопіль, 1997. – С. 9–19.
- Українська мова : енциклопедія. – К., 2000. – С. 345–389.
- Сучасний словник-мінімум іншомовних слів. – К. : Довіра, 2008.– С. 31–37.
- Сучасна українська літературна мова : морфологія / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1969. – С. 17–129.
- Сучасна українська літературна мова : синтаксис / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1972. – С. 56–77.
- Сучасна українська мова / [за ред. М. Я. Плющ]. – К. : Рад. шк., 1994. – С. 111–186.
- Сучасна українська літературна мова / [за ред. О. Д. Пономарева]. – К. : Либідь, 1997. – С. 13–43.
- Український орфографічний словник : Близько 174 тис. слів / [за ред. В. Г. Скляренка]. – К. : Довіра, 2009. – С. 45–56.
- Український правопис : [4-те вид.]. – К. : Наук. думка, 1993. – 236 с.
- Український правопис / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; Інститут української мови. – К. : Наук. думка, 2002. – С.

48–76.

- Чак Є. Мовний етикет : «Дорогий друже!», «Бажаю щастя!» / Є. Чак // Дивослово. – 1998. – № 1. – С. 60–64.

- Чак Є. Мовний етикет : «Щасливенько!» / Є. Чак // Дивослово. – 1998. – № 10. – С. 12–34.